

Kuntoutuksen uudet ja vanhat keinot työllistymisen tukemisessa

Raija Kerätär LT työterv.huollon el.

Kuntoutuslääkäri Oorninki Oy

Sidonnaisuudet

- Oorninki Oy, kuntoutuslääkäri, kouluttaja, toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja
- Kela, asiantuntijalääkäri Pohjoinen asiantuntijalääkärikeskus (osa-aikainen)
- STM, selvityshenkilö Osatyökykyisten reitit työllisyyteen – etuudet, palvelut, tukitoimet 24.4.2018-31.10.2018
- Neural Oy, hallituksen jäsen

Esityksessäni tänään...

- Miten Kuntoutuksen kehitys näkyy työllistymisen tukemisessa?
- Työllistymisen tukitoimissa on ymmärrettävä työttömän väestöryhmän erityispiirteet
- Vaikuttavat työllistymisen tukitoimet lähtevät yksilöllisten tarpeiden selvittämisestä
- Monialaisten palveluiden yhteensovittaminen on usein välttämätöntä
- Kuntoutuminen syrjästä kohti työelämää on pitkä prosessi ja vaatii johdonmukaista ja tarvittaessa muuntuvaa ohjausta

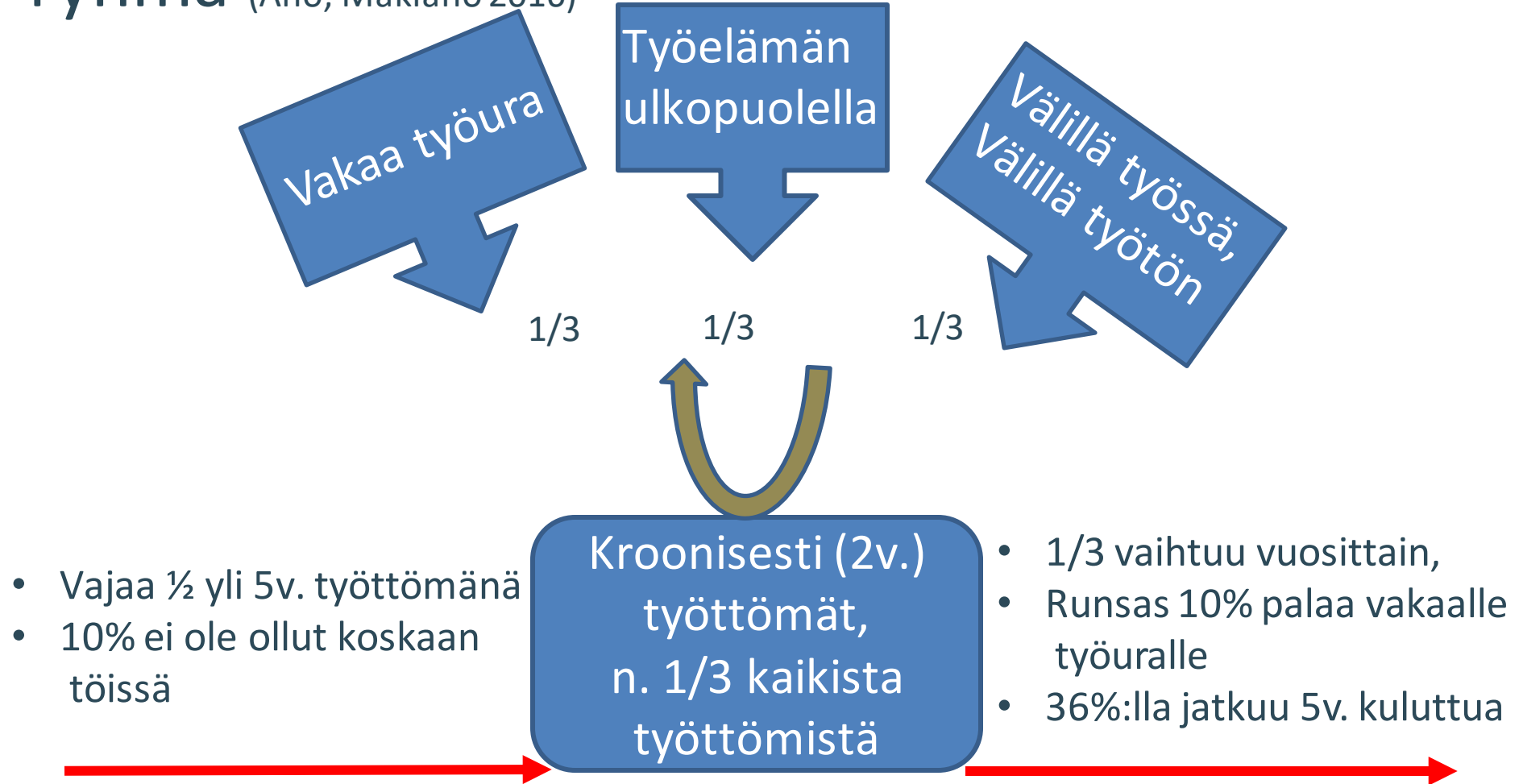
Perinteinen kuntoutus

- Kohdistuu yksilöihin, joilla lääketieteellisesti todettu vika, vamma tai sairaus
- Preventio-Hoito-Kuntoutus
- Miten kutakin sairausryhmään kuuluvaa tulisi kuntouttaa?
- Vajaakuntoista työntekijää koulutetaan ”helpompiin” töihin
- Toimintakyvyn rajoitteissa huomioidaan pääosin fyysinen toimintakyky
- Interventiot lyhytaikaisia ja rajallisia

Kuntoutuminen kohti työmarkkinoita

- Yksilö – Yhteiskunta / työmarkkinat – Verkosto
- Toimintakyky-näkökulma (ICF) laajenee ja muuttaa kuntoutustoimien kohdetta
- Tukitoimet järjestetään asiakkaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta
 - Mm. motivaatio, elämäntilanne, mahdollisuudet, sairauksien hoito, osaaminen, voimavarat ja vahvuudet rajoitteiden ohella
- Työllistymisen rajoitteena voi olla esim. aiempi vankilatuomio tai maahanmuutto
- Asiakkaat vaativat usein tiivistä rinnalla kulkijaa
- Eteneminen syrjästä työelämään on pitkä prosessi ja vaatii monia eri palveluita ja niiden koordinoitua

Pitkäaikaistyöttömät ovat hyvin heterogeeninen ryhmä (Aho, Mäkiäho 2016)

Selvityshenkilöiden raportti STM 43/2018

- Työttömien heikentynyttä työkykyä ei tunnisteta
- Työttömät ovat sairaampia, mutta käyttävät vähemmän terveydenhuollon palveluita
- Terveydenhuolto on vetäytynyt työttömien vajaakuntoisten palveluista
- Työttömien sairauksia ei tutkita, hoideta eikä heitä ohjata kuntoutukseen samoin kuin työssä käyviä
- Lääkäreiden työkyvyn arvioinnin osaamisessa on vakavia puutteita
- Pitkäaikaistyöttömien tarvitsemia monialaisia palveluja ei kukaan johda eikä koordinoi

Kuntoutuksen näkökulmasta

- Osa henkilöistä ei tunnista ongelmia toimintakyvyssään, vaikka ne olisivat graavejakin
- Osa henkilöistä pitää asian omana tietonaan ja yrittää pärjätä (häpeä, syyllisyys, itse pärjäämisen tarve)
- Kuntoutuspalvelujen saaminen edellyttää toimintakyvyn heikkouden ja sairauden/diagnoosin tunnistamista ensin
- Terveysthuoltopalvelut lähtevät siitä, että asiakas hakeutuu ja **pyytää** palvelua
- Syrjäytymisen ilmiössä mukana myös sosiaali- ja terveysthuoltopalvelujen piirteet, jossa odotetaan että asiakas on aktiivinen / osaa / tietää hakea palvelua

Maslowlin tarvehierarkia työttömän henkilön näkökulmasta

Kerätär 2021

Syrjässä olevan kokemuksia...

- Pitkään työttömänä olleen kokemus itsestä
 - ”Epäonnistun aina, olen huonompi kuin muut”
 - ”Kannattaako sitä enään edes yrittää...”
- Näin pärjään = turvallisuuden kokemus
 - Pysyttelen hissukseen taka-alalla
 - Vältän hankalia tilanteita (huonommuuden kokemus, ahdistava olo, mahdollisuus epäonnistua taas)
 - Tässä omassa pienessä piirissä on ihan hyvä...

Asiakkaan toimintakykytiedon tulkinta (Kerätär 2016)

Lähtökohtana asiakkaan toimintakyky

- Suoriutuminen koulussa, opinnoissa, työelämässä, armeijassa, sosiaalisissa suhteissa
- Asiakkaalta kerättävä tieto ei riitä, hyödynnetään asiakasverkostossa oleva monialainen toimintakykytieto
- Mitä tukitoimia on aiemmin yritetty, mikä on toiminut, mikä ei
- Onko heikentyneen toimintakyvyn taustalla jokin sairaus? Vrt. tavanomainen sairauslähtöinen paradigma
- Toimintakykytiedon tulkinta, johtopäätökset ja tukipalveluiden suunnitelma monialaisesti

Mikä on tavoitteesi?

- Jos pitkäaikaistyötön sen selvästi tietäisi, ei yleensä olisi tässä tilanteessa
- Elämän tavoitteet ja työelämätavoitteet ovat usein hukassa ne ovat monianaaisia ja jopa ristiriitaisia
- Työhön kuntoutumisen ja ohjauksen tehtävä on löytää ja tarkentaa asiakkaan kanssa, mikä voisi olla tavoitteena ja miten siihen voisi päästä
- Tavoitteiden selkiyttäminen on pitkäaikainen prosessi eikä tapahdu yhden tapaamisen aikana

Motivaatio työhön/kouluun

- Minkä numeron (0-10) antaisit sille, kuinka kovasti **haluat** työhön/kouluun? (0-10)
- Minkä numeron (0-10) antaisit sille, kuinka hyvin tunnet **pystyväsi** menemään työhön/kouluun?
- Minkä numeron (0-10) antaisit sille, minkä verran koet siihen olevan **mahdollisuuksia**?
 - 0-7 Mitkä tekijät jarruttavat / estävät ettet antanut enemmän?
 - 8-10 Mitkä tekijät antavat sinulle uskoa siihen, että annoin noin hyvän numeron?

Ihmehaastattelua

- Jos tapahtuisi ihme (esim. 2 vuoden päästä), mitä sinulle olisi tapahtunut?
- Konkretisoi: **nyt on 18.3.2023** ja tapaamme pitkän ajan kuluttua. Mitä hyvää sinulle on tapahtunut? Mitä muuta on tapahtunut?
- ”Ai, haluaisit siis olla rakennuksella töissä, saada säännöllistä palkkaa ja olisit naimisissa.”
”Miksi se olisi sinulle tärkeää?”
- Kuinka paljon haluaisit 0-10?
- Onko viime aikoina tapahtunut jotain sellaista, joka on pienikin liikku tuohon suuntaan?
Mitä tapahtui? Auttoiko joku?
- Mitä seuraavaksi pitäisi tapahtua, että liike jatkuisi tuohon suuntaan? Kenen apua tai mitä tukea tarvitsisit, että hyvä edistyminen jatkuisi?
- Onko jotain huolia tai epäilyä hyvän edistymisen suhteen? Mikä voisi mennä pieleen? Miten voisimme varautua siihen?
- Myös muita tekniikoita, mm. motivoiva haastattelu

Työhön tukeminen käytännössä 1/(2)

1. Arkitoimissa selviytymisen tukeminen, asuminen, talous
2. Sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen, ts. ihmisten ilmoille ja ikäryhmänsä piiriin (nuorisotyö, Ohjaamo)
 - Toiminta ja tekeminen (tarv. ohjattuna yhdessä hengailu)
3. Tekemisen säännöllistäminen (esim. kuntouttava työtoiminta)
4. Onko heikon toimintakyvyn / osallistumisen takana jokin sairaus tai vamma? Masennus ja ahdistustilat yleisiä. Ohjaus tutkimuksiin.
5. Onnistumisen kokemusten lisääminen
 - Vaatii yksilöllisten ominaisuuksien ja motivaatioiden tunnistamista. Joskus lähtee hyvin pienistä asioista.

Työhön tukeminen käytännössä 2/2

5. Toimintakyvyn vähittäisen kohenemisen tukemista ja vaatimusten kasvattamista sen mukaisesti. Prosessi.

6. Työhön tukemisen ja ammatillisen kuntoutuksen järjestelmän hyödyntämistä

- Hyödynnetään TE-palveluiden ja Kelan kuntoutustoimien mahdollisuudet
- Esim. jos kuntouttavassa työtoiminnassa alkaa pärjätä, edetään TEAK:iin tai koulutuskokeiluun tai Te-palveluissa palkkatuettuun työhön

7. Monialaisen verkostotyön hyödyntämistä

- Sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotyö, kuntouttava työtoiminta, Te-palvelut, Kela, kunnan työllisyyspalvelu, eri hankkeet

Ohjaajan osaamista on:

- Kunnioittava ja ihmisestä kiinnostunut työote sekä vastuullisuus
- Pyrkimys ymmärtää
 - asiakkaan elämän- ja ”tarvehierarkian” tilanne
 - motivaatio(t) ja työelämämotivaation taso
 - Näitä rajoittavat tekijät sekä voimavarat
- Mahdollisen sairauden tai vamman aiheuttaman toimintakyvyn heikkenemän tunnistaminen ja ohjaaminen asianmukaisiin tutkimuksiin
- Vasta näiden jälkeen voidaan edetä **yksilölliseen** ohjaukseen kohti työmarkkinoita

Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa (Luhtasela 2009)

- Osallisuus lisääntyy hyvinvointia lisäävien tekijöiden avulla
- Osallisuuden rakentuminen edellyttää:
 1. Osallistujien kokemustiedon ottamista toiminnan suunnittelun pohjaksi
 2. Vallan käytön uudelleen jakoa niin, että työntekijät ja asiakkaat käyttävät jaettua valtaa toiminnan kehittämiseksi
 3. Osallistujien ihmisarvoista ja oikeudenmukaista kohtelua ja
 4. Dialogisen toiminnan menetelmien käyttöä, esim luomalla osallistujien kanssa toiminnallisia rakenteita, joissa he voivat lisätä tietoisuuttaan omasta tilanteesta

Työympäristön ja työmarkkinoiden muokkaaminen osatyökykyisiä ajatellen

- Työssä valmentaminen
 - Yhteistyössä työpaikan, hanketyöntekijän / ohjaajan tai oppilaitoksen kanssa
- Palkkatukityö / erityispalkkatuki vajaakuntoisille
- Suomen malli osatyökykyisten parempia työllistymismahdollisuuksia tukemaan? (Hannu Mäkinen 2021)
 - Uusi valtiollinen toimija, jonka kautta 1) varmistetaan osatyökykyisten palvelut, 2) työllistetään tai 3) autetaan avoimille työmarkkinoille

Näkymät?

Huolia

- Terveysthuollon vaatimaton osallistuminen työttömien työkyvyn arviointiin ja tukemiseen
- Terveysthuollossa edelleen kapea lääketieteellinen käsitys toimintakyvystä ja kuntoutuksesta. Osaamista kehitettävä
- Työllistymistä tukevat toimet edelleen kapea-alaisia ”työnhakuvalmennuksia ja työhönvalmennuksia”
- Jotta asiakas saisi monialaisia palveluja, niille olisi saatava rakenteet ja toimintatavat. Kaivataan monialaisten palveluiden yhteen johtamista.

Mahdollisuuksia

- Työkykyohjelman hankkeet?
- Kuntakokeilut ?
- Suomen malli osatyökykyisten työllistämiseksi ?
- Yhteiskunnallisten yritysten strategia

Yhteenvetoa

Työllistymisen tukitoimien kehitys kulkee käsi kädessä kuntoutuksen teorioiden ja käytänteiden kehittymisen kanssa

Yksilön tukitoimien järjestämisen pohjana on oltava hyvä ymmärrys hänen toimintakyvystään, siinä olevista rajoitteista ja voimavaroista

Terveys /sairaudet eivät voi olla työllistymisen tukitoimien lähtökohta, mutta ei sairauksien diagnostiikkaa, hoitoa ja sen mahdollisuuksia saa myöskään unohtaa

Työllistymisen tukitoimet vaativat monialaista verkostoyhteistyötä ja rakenteita ja olosuhteita sen toteuttamiseksi

Lähestymme merkittäviä linjauksia ja päätöksiä työmarkkinoiden kehittämiseksi osatyökykyisten työllistymisen helpottamiseksi